

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT CU TEMA:

ACȚIUNILE DE COMUNICARE OSTILĂ DESFĂȘURATE DE FEDERAȚIA RUSĂ
ÎN SPAȚIUL PUBLIC AL ROMÂNIEI. OPȚIUNI DE CONTRACARE.

Autor: drd. Constantin Spînu

Îndrumător: prof. univ. dr. Alina Bârgăoanu

Lucrarea abordează un subiect actual - dezinformarea, un fenomen care afectează societatea actuală. Prin cercetarea de față, mi-am propus trecerea în revistă a principalelor concepte din ceea ce am numit ecosistemul dezinformării ruse, cu principalele sale componente și dimensiuni asociate *războiului informațional* – dezinformarea, propaganda, manipularea, fake-news etc, urmărind evoluția în timp a acestor fenomene, de la începuturi până la societatea informațională a prezentului.

Primul capitol este dedicat conceptelor teoretice care definesc ecosistemul dezinformării ruse, urmărind și coerența și continuitatea operațiunilor rusești de propagandă și dezinformare din prezent cu tehnicile dezvoltate și perfecționate de KGB în perioada sovietică – măsurile active și controlul reflexiv. În acest sens, capitolul trece în revistă principalele obiective, tactici, tehnici și proceduri (TTP) utilizate de infrastructura rusă de propagandă și dezinformare în domeniul cognitiv, așa cum au fost identificate în literatura de specialitate, de la înființarea Uniunii Sovietice, până la sofisticatul și foarte consistent finanțatul aparat de propagandă al Kremlinului sub conducerea lui Vladimir Putin.

În al doilea capitol am urmărit fundamentarea teoretică a conceptului de dezinformare, concept care reprezintă piatra de temelie a războiului informațional purtat de Rusia împotriva adversarilor săi.

Al treilea capitol tratează ingerința Rusiei, prin campanii și operațiuni masive de dezinformare și manipulare, în cadrul proceselor electorale din Statele Unite (2016 și 2020), referendumul Brexit din Marea Britanie (2016), alegerile franceze (2017), precum și în pregătirea invaziei din 2022 în Ucraina și pe tot parcursul conflictului de atunci până în prezent. Încercăm, aici, să răspundem la întrebarea „Ce vrea cu adevărat Rusia?”, dorind a identifica principalele obiective ale acțiunilor sale hibride în mediul informațional.

Al patrulea capitol prezintă studiul de caz, prin care am evaluat gradul de penetrare a narativelor promovate prin operațiile de dezinformare și propagandă rusești în spațiul public din România. Am desfășurat această cercetare doctorală și dintr-o perspectivă de practician, având în vedere experiența acumulată timp de peste 25 de ani ca specialist în domeniul comunicării și informării publice în cadrul Ministerului Apărării Naționale din România.

Pe lângă evidențierea indicatorilor-cheie care măsoară poziționarea opiniei publice față de sprijinul pe care România îi acordă Ucrainei în apărarea împotriva invaziei rusești prin diverse măsuri din intervalul 2022-2024, prin această lucrare aduc date noi, extrase dintr-un sondaj de opinie publică pe care l-am proiectat și care a fost administrat de operatorii unei instituții profesionale de cercetări sociologice – Institutul Român pentru Evaluare și Strategie (IRES). Prin măsurarea impactului și gradului de penetrare a principalelor narațiuni rusești în

spațiul public românesc, precum și schimbările de atitudine ale unor segmente specifice ale populației, sondajul public demonstrează că, deși, pe baza experiențelor istorice anterioare, societatea românească nu are simpatii explicite față de Rusia, nivelul de penetrare a narațiunilor strategice ostile promovate de Kremlin au pătruns în România, în segmente importante ale opiniei.

Datele obținute arată că ecosistemul de propagandă ostilă a reușit să introducă în dezbaterile publice din România teme de dezbatere pe subiecte de mare interes, legate de războiul de agresiune al acesteia în Ucraina și de consecințele acestuia asupra spațiului occidental, în general, și României, în special. Aceste teme, care polarizează societatea, au rolul de a exacerba temerile, frustrările și angoasele asociate cu pericolul și incertitudinea generate de conflictul militar care se desfășoară dincolo de graniță. Această situație are consecințe în plan economic (cu temeri privind scăderea nivelului de trai pe viitor ca o consecință a degradării mediului economic pe fondul războiului), social (presiunea exercitată de primirea refugiaților ucraineni), inclusiv în zona securității și apărării, unde sunt cultivate temerile privind posibila atragere în război a României de partea Ucrainei (pericol considerat a crește în mod direct proporțional cu sprijinul acordat de țara noastră Ucrainei, în special cel militar) sau teama de posibile atacuri directe ale Rusiei pe teritoriul României, ca răspuns la poziția adoptată în favoarea Ucrainei.

Narațiunile principale ruse au fost detectate și măsurate, gradul lor de penetrare fiind semnificativ.

Prin încrucișarea rezultatelor măsurate de euro-barometrele anterioare și din celelalte cercetări sociologice studiate cu rezultatele propriului sondaj rezultă că acțiunea directă sau prin vectori intermediari a structurilor de influențare și dezinformare ruse pe teme vizând securitatea și apărarea națională în spațiul românesc are un caracter în creștere, direct proporțional cu evoluția situației de securitate din regiunea Mării Negre. Cercetarea sociologică a pornit de la premisa că, în contextul celor patru rînduri de alegeri ale anului 2024, aceste campanii de dezinformare se vor intensifica și conjuga cu acțiunea forțelor care suflă în pânzele mișcărilor de extremă dreaptă, populiste și suveraniste, care este de așteptat să crească semnificativ în preferințele electorale.

Din cercetarea obiceiurilor de consum de conținut de știri al românilor, a rezultat că, deși românii nu au foarte mare încredere în acuratețea informațiilor culese zilnic din platformele sociale, Facebook, Instagram, Tik-Tok, YouTube și Telegram etc, aceste medii reprezintă terenurile cele mai fertile pentru desfășurarea campaniilor de dezinformare și manipulare a percepțiilor românilor, mai ales după ce aceste narrative sunt preluat și amplificate de presa

tradițională, televiziunea și radioul fiind plasate pe poziții superioare în ceea ce privește încrederea în corectitudinea informațiilor transmise, lucru evidențiat de rezultatele sondajului. Nivelul relativ mare al conștientizării pericolelor dezinformării măsurat la nivelul populației generale creează premise pentru acțiuni viitoare de educare și de încurajare a formelor de autoprotecție în fața tentativelor de manipulare cu care se întâlnesc zilnic utilizatorii români din online.

Din interpretarea rezultatelor sondajului, a rezultat cu claritate că narațiunile principale răspândite de ecosistemul de propagandă și dezinformare pro-Kremlin în spațiul public românesc au un grad de penetrare ridicat, chiar îngrijorător în anumite dimensiuni. Aceste narative sunt diseminate în mod direct, prin canalele de propagandă afiliate Moscovei sau prin surse autohtone afiliate sau acoperite.

Sondajul realizat pe tema percepțiilor românilor privind războiul din Ucraina a înregistrat procente îngrijorătoare de români care s-au lăsat seduși de realitatea rescrisă în laboratoarele de la Kremlin. Faptul că 28% dintre români sunt în general de acord cu teza eronată că regimul de la Kiev ar fi unul de factură neo-nazistă nu poate fi pus doar în seama frustrărilor generate de modul în care guvernul ucrainean a tratat minoritatea românească sau de acțiunile percepute ca incorecte în contextul lucrărilor de lărgire a canalului Bâstroe. Acțiunile propagandei ruse de promovare a acestui narativ sunt vizibile și constante și desfășurate prin intermediari autohtoni care, în contextul electoral național, au devenit din ce în ce mai vocali. De asemenea, aproape o treime dintre români sunt de acord cu interpretarea potrivit căreia invazia declanșată de Rusia împotriva Ucrainei este... în responsabilitatea Occidentului și a NATO, care, prin acțiunile agresive nu au lăsat Moscovei altă variantă de a se apăra decât cea de a ataca Ucraina (!). Această percepție a fost evidențiată la aproximativ 32% dintre români, așa cum arată sondajul. În aceeași linie, chiar mai mulți dintre conașionalii noștri, mai exact 35%, cred în legitimitatea demersurilor Rusiei atunci când a declanșat invazia Ucrainei – cu toate crimele de război comise împotriva civililor și infrastructurii civile și sunt de părere că Rusia nu poartă responsabilitatea acestui conflict.

Am presupus că acțiunile constante de dezinformare și manipulare sprijinite de actorii ostili asociați Federației Ruse vizează, de asemenea, slăbirea adeziunii opiniei publice din România la principiile și valorile occidentale, prin stimularea neîncrederii față de NATO și Uniunea Europeană și a suspiciunii în ceea ce privește bunele intenții ale acestora față de România. Această ipoteză nu a fost confirmată, gradul de încredere al românilor în NATO și Uniunea Europeană rămânând ridicat.

Prin țintirea opiniei publice românești cu tactici de dezinformare și manipulare de către actorii ostili conectați cu Moscova se urmărește și o erodare a climatului democratic din România, prin slăbirea încrederii în instituțiile esențiale ale statului – Președinție, Guvern, Parlament, Justiție, instituții de securitate și apărare, dar și prin tolerarea unor atitudini și acțiuni nedemocratice – limitarea libertății presei și a sistemului electoral în scopul găsirii unor lideri autoritari și puternici, care „să readucă țara pe drumul cel bun”. Din păcate, această prezumție a fost confirmată de rezultatele sondajului aplicat, care au arătat că peste 70% dintre români sunt preocupați mai mult de prezervarea modului de viață tradițional (în legătură directă cu meta-narativele ruse care prezintă Occidentul drept o societate decadentă și profund coruptă moral, un pericol la adresa tradițiilor și valorilor sănătoase ale Estului), decât de apărarea cuceririlor post-decembriste în materie de drepturi și libertăți fundamentale. În aceeași notă, popularitatea în creștere a arhetipului liderului autoritar și puternic, tătucul care are grijă de cei mulți, de inspirație evident rusă și ochii închiși față de controlul politic asupra presei și procesului electoral, cu scopul de a găsi acești lideri, sunt dovezi îngrijorătoare că modelele politice insinuate în dezbaterile publice românești de forțele dezinformatoare coordonate de la Kremlin capătă popularitate din ce în ce mai mare.

În timpul dezbaterilor electorale din România anului 2024, dar cu siguranță și dincolo de acest interval de timp, Rusia va continua să își folosească strategia bazată pe instrumentarea de măsuri active, care prezintă risc scăzut de devaloare și potențial de câștig mare, profitând de fondul tradițiilor conservatoare creștin-ortodoxe românești, care permite lărgirea liniilor de fractură dintre generații și grupuri sociale, cu scopul final de a dilua atașamentul românilor față de valorile și instituțiile occidentale.

Cu siguranță, la nivelul conducerii ecosistemului de propagandă și dezinformare al Rusiei sunt bine documentate atitudinile românilor față de puterea rusă, adânc înrădăcinate în trecutul istoric. Amintirea ororilor și abuzurilor rusești sau sovietice este încă puternică în rândul opiniei publice românești, iar strategiile campaniilor de propagandă și dezinformare planificate la Kremlin pentru țara noastră iau cu siguranță în considerare acest aspect. Spre deosebire de ceea ce spera George W. Bush la București în urmă cu 32 de ani, Rusia nu are nevoie deloc de „vecini pașnici și stabili, precum România”, dimpotrivă. Iar în lipsa unor măsuri adecvate luate de autoritățile române pentru creșterea rezilienței societății, Moscova ar putea găsi suficiente pârghii și forțe pentru încă o coloană a V-a pentru a-și apropia realizarea unor obiective de etapă importante.

Fenomenele asimilate propagandei ostile și dezinformării instrumentate de diferiți actori externi nu se manifestă pe teritoriul României doar de la izbucnirea conflictului armat dintre Rusia și Ucraina.

Există numeroase forme prin care privind amestecul Rusia se poate insinua în interiorul societăților vestice. Campaniile de dezinformare și manipulare au rolul de a sabota procesele democratice, prin răspândirea unor teze false menite să exacerbeze temeri și frustrări existente în mod natural în orice societate în care ideile se pot exprima în mod liber. În acest fel, ecosistemul propagandistic rus caută să exploateze fricile și preocupările grupurilor defavorizate sau aflate în dificultate.

Ultimul capitol reprezintă concluziile cercetării, în care prezentăm o serie de recomandări cu privire la politicile care ar putea fi luate în considerare de autoritățile române în încercarea de a contracara în mod eficient dezinformarea, a descuraja încercările de sabotare a coeziunii societale naționale și de a alimenta neîncrederea în instituțiile publice și neliniștea socială prin mijloacele dezinformării, manipulării și propagandei ostile.

În acest sens, ca element de noutate și de contribuție originală, propunem un nou unghi din care ar putea fi abordat acest fenomen pentru un set de măsuri de combatere a dezinformării, prin intermediul unui algoritm de detectare a tipului specific de dezinformărilor care prezintă cel mai mare pericol pentru coeziunea socială și pentru funcționarea statului în coordonatele democrației participative. Am numit această formă nocivă comunicare distructivă sau discomunicare. Drept urmare, am analizat opțiunile de contracarare a potențialului de discomunicare prezentat de dezinformarea ostilă, care ar putea fi luate în considerare de autoritățile române în încercarea de a contracara eficient dezinformarea rusă și de a descuraja încercările de sabotare a coeziunii naționale, de alimentare a neîncrederii în instituțiile publice și de provocare a unor atitudini de nesupunere civică prin mijloace de dezinformare și propagandă.

În acest spirit am propus un algoritm de combatere a discomunicării care, împreună cu principiile generale pentru realizarea unui plan operațional de contracarare a discomunicării prezentat în ultimul capitol pot servi drept bază de plecare pentru crearea unor mecanisme de integrare a acestor eforturi, care să permită o distribuire mult mai eficientă a eforturilor naționale de combatere a acestui flagel al societății contemporane, care așa cum am arătat poate avea efecte distructive la nivelul coeziunii sociale, cu implicații majore pentru starea de securitate și apărare națională.

Algoritmul de evaluare a potențialului de discomunicare pe care îl propunem, o metodă originală bazată pe conceptul *dezordinii informaționale (information disorder)* propus de

Wardle și Derakhshan (2017) și pe *cadrul conceptual de evaluare a conținutului informațional*, bazat pe trei criterii al lui Murphy (2023), ar putea fi folosit ca instrument pentru un diagnostic mai precis al dezinformării. Acest instrument analitic ar putea permite o abordare unitară a măsurilor de contracarare a dezinformării la nivelul întregului aparat guvernamental – de tip *all-government*, prin: (1) detectarea cu un nivel de precizie ridicat a tipurilor specifice de discomunicare din sfera publică românească și (2) fundamentarea procesului decizional pentru luarea măsurilor necesare de contracarare. Algoritmul de evaluare strategică a potențialului de discomunicare strategică pe care îl propun ar putea permite autorităților române să abordeze într-un mod unitar procesele de detectare a dezinformării în formele sale cele mai distructive pentru societate și să decidă cu privire la adoptarea unor soluții de contracarare folosind un set unic de definiții, noțiuni și concepte.

Pledăm în această lucrare nu pentru crearea unei suprastructuri peste cele deja existente la nivelul ministerelor și instituțiilor principale ale statului, ci pe crearea unei culturi de comunicare strategică, pe fundamentul căreia să se poată construi mecanisme și soluții aplicabile la nivelul întregii societăți.